ТЕМА 6. ОБ'ЄКТ І ПРЕДМЕТ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

План

1. Поняття об'єкта кримінального правопорушення та його значення.
2. Класифікація об'єктів кримінального правопорушення.
3. Предмет кримінального правопорушення та потерпілий від кримінального правопорушення як самостійні ознаки складу кримінального правопорушення. Їх значення.

1. Кожне КП завжди посягає на певний об'єкт, спричиняє йому шкоду або створює загрозу заподіяння такої шкоди.

Об'єктом КП є охоронювані кримінально-правовими нормами суспільні відносини та соціальні блага, на які посягає КП.

Відносини, які не підпадають під сферу правового регулювання (звичаєві, моральні, партійні тощо), а також правом не заборонені, не можуть бути об'єктом КП.

У теорії кримінального права прийнято виділяти такі структурні елементи суспільних відносин:

а) суб'єкти відносин;

б) предмет, з приводу якого існують відносини;

в) соціальний зв'язок (суспільно значуща діяльність) як зміст відносин.

Суб'єктами суспільних відносин можуть виступати держава, різноманітні громадські об'єднання, юридичні та фізичні особи.

Предметом суспільних відносин є все те, з приводу чого або у зв'язку з чим існують ці відносини. Залежно від особливостей предмета всі суспільні відносини прийнято поділяти на дві основні групи – матеріальні (предметом яких є майно, тварини, рослини тощо) та нематеріальні (державна влада, духовні блага тощо).

Соціальний зв'язок як зміст суспільних відносин – це певний взаємозв'язок суб'єктів цих відносин. Соціальний зв'язок завжди виникає та існує з приводу конкретного предмета суспільних відносин, а тому йому властивий предметний характер.

Всі елементи суспільних відносин перебувають у нерозривному зв'язку між собою.

Правильне встановлення об'єкта КП має важливе теоретичне та практичне значення. Саме об'єкт суттєво сприяє визначенню поняття КП, значною мірою впливає на зміст об'єктивних і суб'єктивних ознак КП, є провідним критерієм для класифікації КП, а також для побудови системи Особливої частини КК України. Завдяки об'єктові з'ясовується характер і ступінь суспільної небезпеки КП, вирішується питання про правильну кваліфікацію діяння, а також про його відмежування від суміжних суспільно-небезпечних посягань.

2. У науці кримінального права найбільш прийнятною вважається триступенева класифікація об'єктів «по вертикалі». Згідно з нею розрізняють загальний, родовий і безпосередній об'єкти.

Загальним об'єктом КП визнається вся сукупність суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону.

Родовий об'єкт КП – це об'єкт, яким охоплюється певне коло тотожних чи однорідних за своєю сутністю суспільних відносин, які повинні охоронятися внаслідок цього єдиним комплексом взаємозалежних кримінально-правових норм.

Родовий об'єкт відображає характер і ступінь суспільної небезпеки окремої групи КП, через що виступає своєрідним критерієм об'єднання окремих КП у групи та подальшого розташування таких груп в Особливій частині КК України (наприклад, Розділ II названо «КП проти життя та здоров'я особи»).

Безпосереднім об'єктом КП є ті суспільні відносини, на які посягає конкретний КП і яким він заподіює шкоду (*життя особи, відносини власності*).

Безпосередній об'єкт є обов'язковою ознакою будь-якого складу КП.

Існує ще класифікація об'єктів «по горизонталі» – на рівні безпосереднього об'єкта розрізняють основний (головний) та додатковий об'єкти.

Основним (головним) безпосереднім об'єктом називаються ті суспільні відносини, які закон захищає в першу чергу, надаючи перевагу перед іншими. Завдяки основному безпосередньому об'єкту визначається місце КП в системі Особливої частини КК України (наприклад, ст. 115 КК України «Умисне вбивство» – життя особи, ч. 1 ст. 186 КК України «Грабіж» – відносини власності).

Додатковим безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, яким заподіюється або стосовно яких виникає загроза заподіяння шкоди поряд з основним об'єктом. Розрізняють додатковий необхідний (обов'язковий) безпосередній об'єкт і додатковий факультативний (необов'язковий) безпосередній об'єкт.

Додатковий обов'язковий об'єкт КП – це суспільні відносини, яким при вчиненні даного КП завжди спричиняється шкода (наприклад, ст. 112 КК України «Посягання на життя державного чи громадського діяча» – основи національної безпеки, життя/здоров'я особи, ст. 187 КК України «Розбій» – відносини власності, життя/здоров'я особи).

Додатковий факультативний об'єкт КП - це ті суспільні відносини, яким при вчиненні даного КП в одному випадку заподіюється шкода, а в іншому – завдання шкоди цим відносинам не відбувається (наприклад, ст. 296 КК України «Хуліганство» – громадський порядок, відносини власності).

Крім загального, родового і безпосереднього об'єктів КП, у літературі виділяють і *видовий об'єкт*. Це – об'єкт виду (підгрупи) близьких за характером КП. Займаючи проміжне становище між родовим і безпосереднім об'єктами, будучи частиною родового об'єкта і знаходячись з останнім у співвідношенні

«вид»–«рід», видовий об'єкт дає змогу виокремити відносно невеликі, специфічні групи посягань на близькі, взаємопов'язані правовідносини.

Видовий об'єкт – це відносини одного виду, які захищені групою тісно взаємопов'язаних між собою норм Особливої частини КК України (наприклад, у межах розділу II Особливої частини КК України «КП проти життя та здоров'я особи» можна виокремити такі видові об'єкти КП, як життя людини, здоров'я людини тощо). Виділення видових об'єктів видається продуктивним з огляду на те, що це дозволяє показати схожість певних КП, полегшує встановлення наскрізних ознак складів КП, спрощує аналіз законодавчого матеріалу, надає класифікаціям КП більшої стрункості.

3. Від об'єкта КП слід відрізняти предмет КП.

Предмет – це речі матеріального світу, з приводу яких чи у зв'язку з якими вчиняється КП; це – факультативний елемент складу, який виявляється не в усіх КП.

Якщо КП має свій предмет, його називають *предметним КП* (ст. 175 КК України «Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат», ст. 263 КК України «Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами», ст. 307 КК України «Незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів», ст. 328 КК України «Розголошення державної таємниці», ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»).

Предметом КП не визнаються цінності, позбавлені матеріальності, – життя, здоров'я, авторитет, статева недоторканість, честь, гідність, права, ідеї тощо, а так само певні процеси, дії, функції, стани, тобто ті цінності або явища, які людина може лише усвідомлювати та які не піддаються фізичному впливу.

В законі ознаки предмета КП описуються по-різному:

а) предмет може чітко зазначатися в самому законі;

б) предмет може безпосередньо випливати з диспозиції кримінально-правової норми;

в) предмет може визначатися різними нормативними актами, якщо певна диспозиція має бланкетний характер.

Кримінально-правове значення предмета КП:

1) предмет уточнює ознаки конкретного складу КП, що сприяє успішному вирішенню завдань кваліфікації;

2) предмет КП може виступати критерієм розмежування суміжних кримінальних протиправних діянь;

3) предмет посягання може бути також одним із критеріїв розмежування кримінальних протиправних та некримінальних протиправних діянь;

4) ті чи інші ознаки предмета посягання можуть бути пом'якшуючими або обтяжуючими обставинами КП.

Предмет КП необхідно відрізняти від знарядь і засобів вчинення КП. Якщо предмет КП – це те, посягаючи на що особа заподіює шкоду об'єкту КП, то знаряддя та засоби – це ті предмети, які використовуються нею для виконання об'єктивної сторони складу КП.

Потерпілий – це фізична особа, якій КП завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій КП завдано майнової шкоди, а також адміністратор за випуском облігацій, який відповідно до положень Закону України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» діє в інтересах власників облігацій, яким КП завдано майнової шкоди. Наприклад, ст. 112 КК України «Посягання на життя державного чи громадського діяча», ст. 126^1 КК України «Домашнє насильство», ст. 147 КК України «Захоплення заручників», ст. 345 КК України «Погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу», ст. 435^1 КК України «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю».

Згідно зі ст. 55 КПК України потерпілий є учасником кримінального процесу, він має певні процесуальні права та обов'язки.

Залежно від певних критеріїв, усіх потерпілих від КП можна класифікувати на декілька груп:

1) за об'єктом кримінального протиправного посягання (наприклад, потерпілий від вбивства, потерпілий від зґвалтування);

2) за типом поведінки потерпілого від КП: *конфліктний потерпілий*, коли потерпілий створює конфліктну ситуацію або активно бере участь у конфлікті (наприклад, виступає ініціатором бійки), особлива різновидність – необхідна оборона, затримання злочинця; *провокуючий потерпілий* (демонстрація багатства, кокетливість, екстравагантна зовнішність і відкритий одяг жінки, що створює враження її доступності, двозначна поведінка і т.п.), *легковажний потерпілий* (довірливість, безтурботність, наївність неповнолітніх і т.п.).

3) за формою вини кримінального протиправного посягання: потерпілий від умисних КП; потерпілий від необережних КП; потерпілий від КП зі змішаною формою вини.

Питання до самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «об'єкт кримінального правопорушення».
2. Які види об'єктів кримінального правопорушення «по-вертикалі» ви знаєте?
3. Назвіть види об'єктів кримінального правопорушення «по-горизонталі».
4. Що є предметом кримінального правопорушення?
5. Хто є потерпілим від кримінального правопорушення?
6. Який зміст об'єкта кримінального правопорушення як необхідного елемента складу?
7. Назвіть класифікацію потерпілих від кримінального правопорушення.
8. Яке значення у складі кримінального правопорушення відводиться об'єкту кримінального правопорушення?

9. У чому полягає відмінність предмета кримінального правопорушення від об’єкта кримінального правопорушення?

10. У чому полягає відмінність об’єкта кримінального правопорушення від знарядь та засобів вчинення кримінального правопорушення?